

1795, 22

DE
RITE INSTITVENDIS
NOSOCOMIIS CIVICIS.

SCRIPSIT
ET
SVMMOS ARTIS MEDICAE HONORES
IMPETRANDI CAUSA
GRATIOSI MEDICORVM ORDINIS AVCTORITATE
PRAESIDE
D. IOANNE GOTTLOB HAASIO

ANATOM. ET CHIRVRG. PROF. PVBL. ORD. FAC. MED.
SENIORE REL.

A. D. V. Jun. MDCCXCV.

AD DISCEPTANDVM PROPOSVIT

AVCTOR
FRIDERICVS AVGVSTVS
WAGNER

DRESDENSIS

MEDICINAE BACCALAVRVS.

LIPSIAE
EX OFFICINA RICHTERIANA.

LITE INSTITUTE
KORCOMIS CIVICIS

SCHEPTE

Die Arzneykunst hat dieses mit der Kriegskunst gemein: Beyde Wissen-
schaften sind unter Menschen unentbehrlich; beyde sind verheerend,
wenn sie *misselmäßig*, d. i. *schlechts* ausgeübt werden; beyde im *Ganzen*
menschen-schonend, beyde menschen-erhaltend, wenn sie *gut* getrieben
werden.

Stolz.

HANC LIBELLAM ACADEMICAM

V I R I S

EXCELLENTISSIMIS, IVRIVM CONSVLTISSIMIS

AMPLISSIMIS DOCTISSIMIS

CIVITATIS DRESDENSIS

C O N S V L T I B V S

S Y N D I C O

P R A E T O R I B V S

E T

RELIQVIS EX ORDINE SENATORIO

P A T R I B V S

P A T R O N I S G R A V I S S I M I S

HVNC LIBELLVM ACADEMICVM

VIRI

EXCITISSIMIS VIRVM CONSULTISSIMIS

AMPLISSIMIS DOCTISSIMIS

PIA MENTE

CONVULSIS

OFFERT

STANTISSIMIS

STANTISSIMIS EX ORDINE SENATUS

STANTISSIMIS

STANTISSIMIS

FRIDERICVS AVGVSTVS WAGNER.

§. I.

Prooemium.

Quemadmodum *Politia universalis* salutis publicae communi-
nique omnium securitati firmandae, stabiliendae omnibusque
modis augendae studet; ita *Politia medica* versatur in eo, vt
cuium valetudo seruetur integra atque incolumis, amissa re-
stituatur, omniaque huic consilio conuenienter ordinentur,
communes vero morborum caussae procul habeantur. Ex quo
perspicitur, justam atque legitimam Politiae medicae admini-
strationem ad rei publicae felicitatem tuendam atque augen-
dam valere quamplurimum. Etenim in corpore humano bene
constituito et satis virium habente, adeoque ad omnes ac singu-
las actiones, ipsi proprias, exequendas apto, haud exigua in-
sunt praesidia et adminicula, vt mentis integritatis, ita etiam
animi morumque probitatis: hae autem animi conditiones ho-
mines sane aptos reddunt ad perfungenda, tum quae quisque
sibi ipse, tum quae aliis, et praecipue iis, quibuscum arctiori
quodam vinculo conjunctus est, inter hos vero maxime ciuita-
tis rectoribus debet, officia. Iam vero, si omnes ac singuli
homines, societate ac legibus conjuncti et in vnum quasi cor-
pus coaliti, iisdem legibus atque communi suo ipsorum com-
modo satis conuenienter agunt, seu, quod idem est, si officii,
quae vel natura et ratio suadet, vel magistratus imperat aucto-
ritas, satis faciunt: totam ciuitatem, caeteris paribus, non
posse non summa, quae in humanam sortem cadit, felicitate
frui ac robore, quis est qui audeat negare? Quae quidem per

A

se

se clara, rite contemplanti non potest esse obscurum, cum *Politiam medicam* grauissimam facile illius generalis s. vniuersalis partem constituere, tum accuratam sollicitamque ipsius eorum et gubernationem valde esse necessariam omnique opera promouendam.

Politiae medicae *administrationem* proprie ad reipublicae rectores pertinere, perspicuum est. *Disciplina* vero Politiae medicae aequae ad medicum, atque ad magistratum, spectat. Est autem haec disciplina nihil aliud quam complexus regularum quibus sanitatis publicae conseruandae ac resarciendae adimicula definiuntur. Atque hujus disciplinae colendae et magis magisque promouendae officium praecipue incumbit medicis; vtpote qui accuratiori cognitione earum rerum, quae singulorum hominum valetudini prosunt ac nocent, ad iudicium optime diiudicare possunt atque decernere, quae publicae sanitati prospiciant officiantque. Inter reliqua hujus doctrinae capita non infimum locum obtinet illud, quod de aegris pauperibus publico sumtu alendis curandisque agit. Cum autem duplici modo inopum sanitati consuli a republica possit; sive ut domi suae victum et medicamenta quisque accipiat, siue ut in commune Nosodochium receptis, ea quae cuiusuis morbus poscit, cura adhibeatur, omissis prioribus, posteriori tantum breuiter explanare mecum constitui; praesertim, cum persuasissimum mihi sit, Nosocomia bene ordinata atque composita, non modo aegris publicis impensis sanandis, multo magis, quam medicamentorum in priuatis aedes elargitionem, vtilia esse, sed etiam ad eorum, qui artem medicam exercent, scientiam perficiendam, experientiam amplificandam, iudicium practicum acuendum et perpoliendum, longe aptiora. Sed cum forsitan multi lectores aliter ac ego de hac re sentiant, seu a contrariis stent partibus, non alienum videtur, antequam ad argumentum, quod tractandum nobis sumimus, accedamus, rationes proponere, vel potius iam commemoratas explicare, quibus permoti statuimus atque contendimus, Nosocomia recte composita aliis institutis longe praeferenda esse.

Noso-

Nosocomia bene ordinata defensori mihi fatendum quidem est, aegrotos, quorum res familiaris permittit, ut in cubiculo satis amplo, lucis solaris et aeris liberi atque incorrupti accessui patente versari aut decumbere queant, et adeo supellectili aliisque auxiliis necessariis haud destituantur, facilius et breviori temporis spatio, si caetera sint paria, a morbo suo liberari, et sanitati restitui, quam aegros, Nosocomio, vel optime instructo, commissos. Etesim in talibus aedificiis, imprimis magno aegrorum numero refertis, etiamsi secundum omnes artis regulas instituta sint, fieri vix potest, ut aeris salubritas intaminata seruetur. Et quotusquisque hominum, fortuna sinistra non pressorum, sed maxima saltem parte earum rerum, quae ad bene beateque vivendum, et igitur etiam ad sensus ingratos, a praeternaturali quadam affectione profectos, sublevandos ac mitigandos, necessariae sunt, instructorum, — quotusquisque, inquam hominum descripta conditione gaudentium, aequo ferat animo se a dulci parentum, conjugis, liberorum, et amicorum consortio diuelli! his nempe vitae solatiis commodisque necessarium est carere eos, qui in Nosocomiiis nutriuntur. At quis est quin videat, commodis istis fere omnibus eos destitui, quorum miseriae publico sumtu subveniendum est; hos domi suae in conclauibus angustis, squalidis, putidissimo aere repletis, vel pluviae frigori que male resistentibus habitare, cibis salubribus carere, vel noxios sibi indulgere; amicos et necessarios vel nullos habere, vel tales, a quibus cum ipsi pauperes sint frustra beneficia expectent, aut qui victus quaerendi causa totis diebus domo abesse, et aegrotantes sibi relinquere cogantur: horum denique morbos continuo suae et suorum egestatis et aerumnae sensu et conspectu curarumque domesticarum acerbitate necessario ingravescere? Quae omnia qui consideret, facile, puto, fatebitur, tantum abesse ut pauperum aegrotorum gratuita curatio, victu et medicamentis in singulos domi suae distributis, majorem, quam Nosocomiorum institutio utilitatem polliceatur, ut potius haec illi praeferenda sit. Dicat forte aliquis, sumtuosiora esse Nosocomia quam privatam illam aegrotorum curationem;

sed facilis ad haec responsio est: nimirum, vbi de bono publico agitur, id quod utilius salubriusque est, cum optio datur, eligendum est, licet majori impensa redimatur; turpisque est in collocandis beneficiis parsimonia, quae ipsum beneficii fructum rodit.

De bene ordinato Nosocomio loquor. Nam in tali aedificio summa adhibetur opera, vt ne aer humidus, nociuis particulis inquinatus, aut aliis modis hominum vitae infestus, in aegrotorum aut conualescentium cubiculis stagnet, suamque detrimentoſam vim in illorum corpora exferat, sed vt purus, reficiens et pro morborum diuersitate rite temperatus quouis tempore suppetat. Curatur deinde omni studio, vt supellex et lintea pura in sufficienti copia semper adsint. Prospicitur porro, vt aegrotis aequae ac conualescentibus iusto tempore non modo alimenta, eaque ipsorum singulis morbis eorumque temporibus, tum quoad copiam, tum quoad indolem, accommodata, sed etiam medicamenta idonea offerantur. Quam saepe vero cuncta haec salutem restituendi ejusque reditum accelerandi adminicula in pauperum aegrorum domiciliis partim negligantur, partim deficient, nemo medicorum est, quin facile, si vel tantillum temporis arti faciendae impenderit, satis perspiciat. Ex hactenus dictis apparet, aegrotos publicis impensis alendos sanandosque plus utilitatis ex Nosocomiis recte ordinatis capere, quam ex institutis alterius generis.

Sed plures sunt adhuc rationes, ex quibus intelligatur, Nosocomia, secundum artis regulas composita, illis institutis anteponenda esse.

Nemo, opinor, negat, artem medicam generi humano esse utilissimam, et omni studio ulterius perficiendam, quantumuis operae ac eloquentiae *Rousscauius* laudi hujus quasi diuinae artis, vt ceterarum omnium minuendae ac deprimendae impenderit. Iam disciplinae salutaris culturam et perfectionem Nosocomia rite composita mirum in modum adjuvant, vel, vt

rem

rem dicam, quemadmodum sentio, longe plures opportunitates commoditatesque ad hoc consilium adferunt, quam instituta toties commemorata. Argumenta, quibus assertio nostra nititur, sunt fere haec. Primo, medici aequae ac chirurgi, in Nosocomio artem exercentes, longe majorem aegrotorum numerum tractare valent, quam privati. Quantum enim temporis hi per urbis plateas currendo amittunt, tantum illis licet morbis sanandis tribuere. Quo plures autem aegros medicus aut chirurgus tractandos habet, dummodo eorum numerus modum non excedat: eo ampliorem et accuratiorem suae artis cognitionem, eo majorem experientiae ambitum et iudicii practici aciem sibi comparare posse, planum est atque apertum. Deinde medici et chirurgi, Nosocomiorum curam gerentes, et vtrorumque adjuutores, cum per excursiones haud defatigentur, quando quidem aegri, ipsorum curae commissi, vno aedificio comprehenduntur, sane morborum causas, indolem, sedem studiosius inquirere, eorum decursum melius obseruare, varia et diuersa iudicationum s. crismum, ipsis familiarium, genera modosque diligentius attendere ac stabilire queunt. Sed non solum propter excursionum vacationem medici et chirurgi, in Nosocomio artem facientes, plus omnino temporis ac sedulitatis collocare in illis studiis possunt, quam alii; verum etiam quo lubet temporis momento aegros visitare atque eorum statum curatius perquirere. Hac autem ratione tempora, quibus morbi cujusque exacerbationes ac remissiones incidunt, aequae ac signa, tum vtrisque antecedentia, tum praesentes concomitantia, facillime detegere, adhibitorum medicamentum effecta, et variam, quam ceterae res in aegrorum corpora habeant, potestatem, accuratissime obseruare, ac naturae morbo oblucentis propriamque salutem defendentis vires ac molitiones optime inuestigare possunt. At quis tam pingui sit ingenio, vt non intelligat, his studiis a multis artis professoribus satis diu continuatis ipsam admodum perfici oportere, et ad huncce finem Nosocomia bene instituta plurimum habere opportunitatis! — Sicut autem medicis atque chirurgis in Nosocomiis disciplinam salutarem exercentibus, cuncta, ipsis

incum-

incumbentia, munera melius obeundi et ampliorem sibi scientiam comparandi data potestas plurimum ad artis vniuersae progressus accelerandos valet: ita etiam aegrotis, curae illorum commissis, valde est proficua.

Possent quidem alia adhuc argumenta, eaque quam plurima afferre, ex quibus pateret, Nosocomiis longe maiorem laudem, quam gratuita illi cibi et medicamentorum officinam distributorum largitioni deberi *a*). Sed haec tacitus praetereo, sine vltioribus ambagibus ad propositum meum accedens. Adjicere tamen opus est, me nequaquam de Nosocomiis in genere, sed tantum de *ciuis*, disputare velle. — Primum igitur de loco Nosocomiis eligendo; deinde de illorum materia atque structura; porro de Nosocomii partitione; posthac de aegrotorum in conclauia distributione exponam. Postea de conferuanda in Nosocomiis aeris salubritate; de cura quoad necessariam supellectilem; porro de victus ratione et cura aegrotis habenda; de Nosocomiorum praefectis et curatoribus; deinde de medicis et chirurgis Nosocomiorum; tandem de medicamentorum pro Nosocomiis delectu; et denique de conualescentium cura disputabo.

§. II.

De loco Nosocomiis exstruendis apto atque salubri.

Cuius rei vniuersum in exstruendis hominum tectis atque domiciliis ante omnia habenda ratio est, nempe loci salubritatis: eiusdem etiam prae ceteris habenda in exstruendis Nosocomiis. Quod quidem nemini, spero, mirum videbitur, serum reputanti, inter omnes, tum internas, tum externas anti-

b) Qui plura de Nosocomiorum praesantia prae aliis eundem finem habentibus institutis, legere cupit, adeat doctissimi HENSLEI tractatum inscriptum: *Vber Krankenanstalten*, Altona 1785. et IO. THEOPH. LEVSLERI disert. medico — politic. inauguralem de utilitate Xenodochiorum, Argent. 1779.

7
mantium vitae, sanitatis, morborum mortisque causas, aerem facile esse grauissimam; ejusque integritatem non minus ad restituendam, quam ad continuandam vitam perfectam, i. e. sanitatem requiri. At vero hoc profecto mirationem facit, per multa deprehendi Nosocomia, in quibus extruendis, vt aliarum magni momenti rerum, sic etiam loci ipsi apti cura plane fuerit neglecta. Etenim cum maximam hominum in Nosocomiiis viuentium partem aegroti constituent; aegroti autem et praesertim acutis atque putridis morbis laborantes; respirando, exhalando multisque aliis modis aerem ipsos ambientem in eodem temporis spatio longe impuriorem et respirationi ineptiorem reddant, quam homines bona gaudentes valetudine: appareat, in extruendis Nosocomiiis magis esse adhuc necesse esse, loci salubritatis habere rationem; quam in extruendis aedibus priuatis. Igitur, antequam ad tale aedificium extruendum accedas, curae tibi cordique sit, locum ad id satis aptum eligere. Qualis autem locus Nosocomio extruendo satis sit idoneus, optime intelliges, si habeas perspectum, quales huic consilio inepti sint loci. — Omnis locus jure meritoque vt inutilis proseribendus est, ubi vel aeris perflatus, aut montibus altis, aut excessis aedibus, aut syluis impeditur, vel vbi aquae stagnantes reperiuntur, vel vbi atmosphaera aliis ex causis noxiis halitibus grauis, aut solum per se uliginosum ac nimis depressum est, vel ubi tandem vehemens ac percellens audiri solet strepitus. — Quae cum ita sint, extruatur Nosocomium in loco satis libero, neque montibus aut aedibus altis, neque sylua circumdato, elato potius quam depresso, aequae a stagnis et paludibus; atque ab opificum res noxios halitus expirantes tractantium, vt saponariorum, cerdonum inprimis glutariorum, aut laborando magnum strepitum excitantium, vt fabrorum ferrariorum, dolariorum etc. officinis, nec non a sepulcretis, remoto, cujus denique atmosphaera vicino flumine, certe aliquot riuis moueatur continuo, reddaturque salubris atque reficiens. Quapropter ii, quibus cura Nosocomium condendi atque instituendi commissa est, studeant, vt, nisi grauissima impedimenta obstant, illud extra urbem, saltem prope
eius

ejus moenia, exstruatur. Hoc enim Nosocomii situ non modo salubritati ipsius consulitur, sed etiam vrbs incolarum valetudini, siquidem omnes res, quae ciuium sanitati periculum minitantur, quantum fieri potest, ab illorum sedibus arcendae sunt.

Curandum quoque est, imprimis convalescentium causa, vt hortus aut spatium quoddam vacuum, arboribus tamen, ac praesertim betulis, obfitum, pone Nosocomium deprehendatur. Nam longe maxima plantarum, fruticum atque arborum pars interdiu aerem vitalem seu dephlogisticatum expirat, cuius ad depellendas et fugandas corporis humani aegritudines permultas, insignis est efficacia.

Haec de loco Nosocomiis exstruendis apto et salubri dicta sunt *b*).

§. III.

De materia atque structura.

In exstruendo Nosocomio ciuili magis curandum esse, vt satis firmum sit ac stabile, quam splendens et magnificum, planum atque apertum est. Neque igitur architectus talis aedificii conetur omnes artis suae in illo explicare facultates, neque, vt ita dicam, experiatur, quid haec possit efficere, sed in eo potius laboret, vt pro aegrotorum in illud suscipiendorum numero satis spatiosum, commode prudenterque partitum et omnibus omnino opportunitatibus sit instructum.

Cum aedificii cuiusuis firmitas atque stabilitas non a sola structurae ipsius recta ratione pendeat, verum etiam a materiae ad id adhibitae bonitate: prima artificis cura, post loci salu-

b) De loco Nosocomiis exstruendis apto satis disserunt: PETR. XAV. FAVREN in libro: *Entwurf zu einem allgemeinen Krankenhause*, Wien 1784. PETR. in *Memoire sur la meilleure maniere de construire un Hospital de malades*, Paris 1774. et alii,

salubritatis habitam rationem, debet esse haec, vt *materiam saris aptam*, humorem ex aere atque terra non facile attrahentem, et sua soliditate temporis potentiae quam diutissime obtinentem et quasi insultantem eligat. Quapropter vtatur admodum solidis lapidibus, et quidem lateribus coctilibus, quippe quod lapidum genus humorem maxime respuit, et tamen multum habet stabilitatis; tum vero etiam ligno robusto et bene exsiccato.

Quod ad *formam* Nosocomiorum attinet, variae a variis auctoribus propositae sunt formae. Alii formam *quadrata*m laudant; alii, duce PETIT *c)* laudant *stellatam*; alii, praeeunte MARET *d)* praedicant *ellipticam*; alii denique aliam commendant. Etsi Nosocomii forma quaeuis ipsius salubritati, meo quidem iudicio, neque multum profit, neque multum obsit, dummodo ceterae res, inprimis aegrotorum habitacula, bene sint disposita: videtur tamen forma *stellata* cuicumque alii antecellere. Ea enim, ni grauiter fallor, maxime impedit, ne aer, Nosocomium ambiens, stagnet contrahatque stagnando prauam indolem et vitiosam. Huic fere equiparanda est forma *longitudinalis* s. talis Nosocomii dispositio, vt singulae ipsius partes, minutis interuallis discretae atque dissectae, vniam totius domus constituant seriem. Quamquam enim haec forma aeris tractum ejusque igitur renouationem non admodum iuuat, multum tamen abest, vt ipsius stagnationem promoueat. Sicut autem *stellata* atque *longitudinalis* Nosocomii forma omnium optimae videntur esse et ad ipsius salubritatem adiuuandam maxime accommodatae: sic forma quadrata huic consilio maxime omnium videtur repugnare, etsi pleraque Nosocomia ita disposita sint. Tantum enim abest vt aeris Nosocomium circumdantis motum illa promoueat et adiuuet, vt potius eum impe-

c) vid. ej. I. c.

d) Nouueaux memoires de l' academie de Dijon, I, Semestre 1782.

impediat atque retardet. Qua ex causa IOHANNES ATKIN ^{e)} hanc Nosocomiorum formam valde reprehendit. Idem fecerunt alii, in quorum numero Excell. CHR. FR. LUDWIGIVS est ^{f)}. Sed angusti, quos huic dissertationi praescripsimus, cancelli minime permittunt, vt omnia commoda et incommoda a variis Nosocomiorum formis ac speciebus ipsorum salubritati allata perpendam ac recenscam. Qui amplio rem hujus rei sibi comparare cupit notitiam, legat auctores a nobis adductos.

At vero grauem illam quaestionem, quae ex multo tempore summorum medicorum ingenia exercuit, num melius sit, admodum ampla, magnum aegrotorum numerum capientia Nosocomia instituere, an satius plura eaque minora? nullo modo hic loci silentio praeterire possum. Sunt qui contendunt, Nosocomia admodum ampla, pluribus iisque minoribus, conjunctim sumptis, multas ob causas praeserenda esse. Ab horum partibus etiam stare videtur STOLLIVS, affirmans omnia incommoda, quae Nosocomia, ad ingentem aegrotorum numerum capiendum comparata, inferre soleant, facile posse evitari, si recte illa et satis prudenter instituantur. Rationem tale Nosocomium recte instituendi a memorato viro egregie propositam, videat lector in ipsius tractatu inscripto: *Ueber die Einrichtung der öffentlichen Krankenhäuser*. Wien 1788. — Sunt contra alii, qui putent, valde ampla Nosocomia pluribus iisque minoribus esse longe postponenda. Ab horum partibus et ego sum. Nam persuasum mihi est, aerem in tali Nosocomio, propter ingentem exhalationum copiam, hominum in illo versantium, vitae quam maxime esse infestum, siquidem tum saluti reditum valde retardat, tum vigentium atque florentium homi-

^{e)} Vid. ej. *Thoughts on Hospitals*, Lond. 1771. In germanicam linguam versus reperitur hic tractatus, in *Samml. auserles. Abhandl. z. Gebr. pract. Aerzte*, pag. 207. seqq.

^{f)} Conspectantur hujus viri additamenta ad IOHN HOWARD'S Nachrichten von den vorzüglichsten Kranken- und Pesthäusern in Europa, Leipz. 1791 pag. 438.

hominum valetudinem facillime frangit et labefactat. Qua in re vehementer laetor me habere contententem Excell. E. B. G. HEBENSTREITIVM, virum et doctrina et ingenio eminentem, ac praeceptorem animo meo carissimum g).

Non alienum fore arbitror, hic denotare, Nosocomiorum aequae ac aliarum cuiuscunque demum generis aedium exstructionem tempore apto, neque igitur aut extremo autumno aut hieme, esse molendam; quando quidem his anni temporibus aer atque terra multo humore madida deprehenduntur, adeoque varia materiei ad illorum structuram adhibitae genera istum humorem facile attrahunt attractumque facile retinent, sic ut plerumque aedificium, donec destruat et corruat, humidum atque insalubre maneat.

Haec sunt credo, quae medici est de Nosocomiorum materia et structura tradere. Reliqua architecti sapientiae et dexteritati relinquimus, ad alia de quibus etiam medici est decernere, momenta progredientes.

§. IV.

Nosocomii Partitio.

Postquam expositum est qualis esse debeat Nosocomii materia atque structura, quisnam ambitus ipsi dandus et quae anni tempora ei exstruendo maxime congrua sint, explicandum nobis est quae partitio dispositioque interna ejusdem sit aptissima, et non modo conditioni aegrotorum ipsorum, verum etiam his opitulantium valetudini maxime salutaris.

Ex varia hominum in Nosocomiis viventium conditione et functione variaque simul rerum, quibus ad varia consilia illis opus est, natura et usu apparet luculentissime, Nosocomium

B 2

g) vid. ej. Lehrfaeze der medizinischen Polizeywissenschaft zum Gebrauch akademischer Vorlesungen. Leipz. 1791. §. 333.

mium tum diuersis habitaculis pro aegrotis et iis, qui ipsis opem ferunt, tum diuersis cellis et receptaculis pro rebus quibus sani et aegroti vtuntur, esse instruendum. Sed aperiam mentem meam paulo diductius atque planius. I.) Vt oeconomiae inspector administratorque, medicus et chirurgus ac eorum adjuutores, et ceteri, qui aegris quocumque demum modo opitulantur, sua et propria in illo babeant domicilia. II.) Vt una vel plures culinae, varia promptuaria, lauatorium, balnearia, alterum viris, alterum foeminis dicatum, officina pharmaceutica, porro receptacula varii generis, in quibus nempe, tum vinum, tum cereuisia, lignum, mortuorum cadauera etc. reponantur, tum aegrotorum in Nosocomium susceptorum vestimenta linteaque et fordida et purgata asseruentur, deinde plures latrinae nec non locus quidam satis lucidus operationibus chirurgicis perficiendis destinatus, posthac tabularium, i. e. locus iis addictus qui accepti et expensi rationem habent, ac denique conclave quoddam, in quo tam Nosocomii antistites et curatores, quam medici et chirurgi consilia capiant et inuicem communicent, in eo haud desiderentur. III.) Vt etiam quidam locus, vbi aegrorum modo susceptorum status et conditio a medico et chirurgo inquirantur, et, quod caput rei est, major minorue conclauium aegrotis addictorum, numerus in eo deprehendantur. — Templum Nosocomio oportere esse adiunctum per se patet.

Nunc disquiramus quot contignationes Nosocomium debeat habere et in qua ejus parte aegrotorum conclauia sint ponenda. Quod prius attinet, non dubito cum aliis affirmare, Nosocomio non supra duas contignationes esse tribuendas. Si enim plures habet, aer nimia exhalationum copia refertur, sicque non modo aegrotis, sed etiam conualescentibus, imo sanis fit detrimentosus. Ex qua quidem causa intelligitur, adhuc melius esse, si talis domus unam tantum habet contignationem. — Aegris et iis, qui ex morbis resciantur, destinata cubicula non in pavimento aedium esse locanda, ratio et experientia docent. Nam aer terrae proximus fere semper, imprimis

primis vere, autumnò, et hieme, multo humore grauis est. Talem autem aerem multorum morborum, praecipue catarthialium et rheumaticorum sanationem valde retardare ac impedire, quisque intelligit. Itaque potius culinae, lauatorium, balnearia, pharmacopolium et varia illa supra commemorata receptacula, nec non conclauè illud, in quo aegrotorum, modo susceptorum, status et conditio a medico et chirurgo examinantur, in pauimento locanda sunt. Humanitas vero postulat vt sanorum hominum et conualescentium cubicula ab aegrorum conclauibus separentur, ne vtrique illi ab horum nociuis exhalationibus, eulatu ac gemitu aut inficiantur aut perturbentur.

Jam deuenimus ad grauisimam quaestionem, praeferenda sint spatiosa, multos aegrotos capientia cubicula, an talia, quae paucos tantum aegros capiant? Mihi quidem illa videntur admodum damnanda. Etenim, si in vno eodemque cubiculo, quamuis ipsius spatium aegrorum numero quodammodo respondeat, permulti horum, v. c. viginti vel plures adhuc decumbant, facile potest fieri, vt vel vnus eorum, morbo contagioso laborans, cum ceteris omnibus hanc suam affectionem communicet. Sed de hac re in paragrapho sequenti speciatim ac vberius exponemus.

§. V.

Aegrotorum in conclauia distributio.

Nihil fere magis necessarium in Nosocomio quocunque est, nihilque fere plus facit ad pristinam aut certe meliorem valetudinem aegrotis, in illud susceptis, reddendam, quam eos pro morborum, quibus affliguntur, diuersitate rite partiti, partitosque in diuersa conclauia distribui. Nam iusta aegrorum distributio non solum medicorum et chirurgorum studia subleuat, verum quoque impedit, quo minus aegri contagiosa quadam affectione correpti, alios, morbo non contagioso laborantes, inficiant, aut, si horum morbus ipse ex contagio-

rum

rum genere est, natura tamen discrepans, nouo aggrauent, atque ita eorum statum reddant complicatam ac pejorem. Vt alia incommoda taceam, quae hujus rei feruaria cura euitantur, et ea neglecta propullulant. Ex quibus perspicitur, quam necessarium sit, aegros in Nosocomio non promiscue cubare, sed alio morbi genere implicitos in alia conclaui collocari. Itaque primo *acutis* breuibusque morbis laborantes, ab illis, qui chronicis detinentur, separandi sunt. Tum etiam ii, quos morbi inflammatorii simplices male habent, ab his, qui morbis putridis aliisque acutis contagiosis laborant, seorsim cubilia habere debent. Deinde uero et hujus posterioris generis morbis, v. c. Febris putridis, dysenteria, variolis, afflicti a se inuicem separentur et in diuersa distribuuntur cubicula. Tandem quoque aegris delirio acuto atque feroci correptis singularibus cubiculis, procul a reliquis, opus est, ne illi aliis aegris injiciant terrorem, aut alio modo periculum inferant. — Idem valet de hominibus delirio chronico affectis, siue maniacis, siue melancholicis, quorum ferociore singulatim asseruandi sunt. At non satis est, ejusmodi aegros, alios ab his tutos seruandi causa in propriis contineri cubiculis, sed etiam necesse, ut horum custodes diligenter et data opera caueant ne illi ipsi sibi, uel alter alteri, manus uiolentas inferant *). Ejusmodi distributio etiam quoad aegrotos *chronicis* morbis affectos fiat. Ii nempe, quorum morbus nil habet contagii, v. c. hydrope, ictero, obstructionibus uiscerum cet. detenti, ab his remouendi sunt, quorum morbus e genere contagiosorum est. Sed uero etiam hi, pro morborum diuersitate, a se inuicem sejungendi

*) Sed quoque omni attentione digna res est, inque multis Nosocomii neglecta, ut ejusmodi aegri variis tum animi tum corporis laboribus, ipsorum constitutioni et conditioni aptis, continuo exerceantur, ac varii generis oblectamentis recreentur et omnino humaniter tractentur. Hac enim agendi ratione simul potest effici, ut istorum hominum ideae fixae, a quibus etiam eorum conditio misera non semper primam originem traxerit, semper tamen fouetur et alitur, quasi mobiles reddantur, aliisque ideis cedentes, tandem prorsus euanescant.

gendi et igitur scabie, Phthisi pulmonali, Tue venerea, cancro, affecti in propria cubicula distribuendi. Hoc adhuc tenendum, et aegris, quorum affectio cum magnis conjuncta est cruciatibus, e. g. calculo vexatis, propria conclauia esse tribuenda, ne clamore et gemitu aliorum aegrorum animum commouere atque percellere queant; siquidem omnis animi perturbatio, vel sanissimis hominibus, nedum aegrotis admodum detrimentosa est. Vix opus est adjicere, viros a foeminis esse sejungendos, vt omnis petulantia et libido a promiscua cubatione metuenda, impediatur.

Hoc vero videtur denuo monendum imo inculcandum, quod in antecedenti paragrapho jam diximus, nimirum necesse esse, vt nonnisi pauci aegri in vno cubiculo decumbant, vtque igitur cubiculorum ambitus aegrotorum in iis decumbentium numero respondeat. Neque vero possum probare sententiam a doctissimo HOFFMANNO ^{b)} propositam, nempe vnicique aegro proprium cubiculum esse tribuendum. Manifestum enim est hoc Nosocomii oeconomiae rationibus prorsus repugnare. Nam, vt vnum tantum argumentum illi magno viro opponam, quantus aegris famulantium numerus requireretur in Nosocomio ita partito, totque cubiculis instructo! Sed scriptiunculae hujus limites non permittunt, vt ipsius argumenta ad suam sententiam propugnandam allata, perlustrem ac reuellem. Quo quidem studio eo magis possum supersedere, cum CAROL. STRACKIUS ^{c)} illius viri argumenta perstrinxerit ac refutarit.

Attamen multo magis vituperanda vulgaris illa consuetudo est, qua nempe permulti aegri, vel diuersis morbis laborantes, in vnum cubiculum colliguntur et quasi congregantur.

Nam

^{b)} Vid. ej. tractatum, cui titulus est: Von der Nothwendigkeit einem jeden Kranken in einem Hospital sein eigenes Zimmer und Bett zu geben. Maynz, 1788. et alium ejusdem viri tractatum: Bestatigung der Nothwendigkeit etc. 1789.

^{c)} Vid. ej. libr. Das allgemeine Krankenhaus in Maynz. Frankf. a. M. 1788. Vol. V.

Nam si magnus aegrorum, praecipue diuersis morbis correptorum numerus in vno eodemque cubiculo reponitur; non modo aer, qui in cubiculo est, tum variis corporum aegrotorum exhalationibus commixtis et confusis, vehementer corrumpitur, Sed facile etiam fieri potest, vt si vel vnus duntaxat aeger aliquid contagii occulti in se habens, tali in cubiculo reperitur, ceteri omnes istius cubiculi aegroti inficiantur. Quod etsi quoque potest accidere in conclauibus minus amplis et minorem aegrotorum copiam continentibus; manifestum tamen est, damnum illud grauius esse hoc. Nam quis nesciat, rationi magis consentaneum esse, periculo minori, quam majori se exponere? — Et profecto partim neglecta cura quoad aegrorum pro morborum diuersitate distributionem, partim nimis magnus illorum in vnum cubiculum collectus numerus, saepissime effecit, vt febris, a Xenodochiiis nomen habens, in his oriretur, imo multis eorum esset communis ac familiaris. Sic PRINGLIUS narrat, febrem quandam malignam in admodum amplo aegrorum cubiculo omnes aegrotos, quotquot in eo deprehendebantur, corripuisse, huiusque cladis causam fuisse hominem, Sphacelo pedis laborantem *k*). Vt alia omittam exempla.

Cubica altos parietes habentia, magis esse salubria quam humiliora, nullum admittit dubium. Nimirum, vbi major altitudo est cubiculi, maiorem illud aeris puri copiam aegrotis praebet, daturque mephitico aeri qui ex pulmonibus et cute dimanat, satis amplum spatium, in quod, vt pote puro leuior, se recipiat.

§. VI.

De conseruanda aeris salubritate.

Aerem, etsi non vnicum, tamen praecipuum vitae pabulum esse, cum antiquioribus medicis atque philosophis intel-

k) Vid. ej. Beobachtungen über die Krankheiten der Armee, a. d. Engl. überf. von A. E. Brande. Altenburg 1772. p. 17.

intellectum, tum recentiorum studiis comprobatum et extra omnem dubitationem positum est. Nec tamen nisi puro aeri et perpetim renouato haec laus tribuenda est. Nam stagnans, vel corporum exhalationibus refertus aut mephiticus factus, eamque ob causam respirationi ineptus redditus, hominum vitae perniciosissimus est. Quid enim magis pestiferum cogitari potest, quam aer hominum aegrotorum variis ac diuersis effluuiis grauis atque inquinatus? Nec facile frequentior causa est, quam obrem tot strages Libitina furens in Nosocomiis edat, quam ille aeris puri neglectus, qui multos etiam mouit, vt Nosocomia reipublicae perniciofa esse existimarint, pauperibusque aegrotis medicamenta et victum ex communi aerario ostiatim dispensari mallent. Qua de re omni studio curandum, vt in vnoquoque Nosocomii cubiculo, praesertim in iis, quae aegrotos continent, aer saepissime renouetur et omnino quantum fieri possit, semper purus sit ac recens.

Variae autem sunt eius in aegrotorum conclauibus renouandi ac emendandi viae, quarum aliae appellari possunt vulgares, aliae artificiales. Inter illas numero primo frequentem fenestrarum atque januarum, imprimis sibi oppositarum apertionem, qua efficitur, vt tum aer ex aliquo tempore in cubiculis inclusus, ex illis expellatur, tum nouus et liberior ea intret; deinde, hiemali tempore, furnos anemios atque caminos, qui, accenso igne partim vapores, in cubiculis aegrotorum stagnantes, exhauriunt, partim hac sua illos ad se trahendi potestate efficiunt, vt nouus et liberior aer per fenestrarum et januarum rimas aliasque aperturas in cubacula adfluat. Hae, etsi vulgares et simpliciores satis tamen efficaces, aeris in conclauibus renouandi emendandique methodi sunt.

Artificiales aeris in Nosocomiorum, vt aliarum aedium, cubiculis renouandi et corrigendi viae spectant tum ad illa fenestris applicita instrumenta, quae *ventilatores* nuncupantur, et motu suo nouum aerem in cubacula inferunt, tum ad *canales* et *foramina* partim in cubiculorum pavimento, partim in eius tegmine, vel in huius vicinia facta, et cum aere atmosphaerico communicantia; quippe quorum alteris nempe in

cubiculorum pavimento *) factis, aer nouus in illa fertur, alteris, i. e. in conclauium tegmine, vel prope hoc, constitutis, aer ex illis exterminatur. Hae methodi, cum earum vsu aer in aegrorum conclauibus perpetuo et simul leniter agitur ac renouetur, adeoque omnis ipsius stagnatio prohibeatur, illis vulgaribus aerem purgandi ac renouandi rationibus sine dubio adhuc praeferendae sunt, atque a PRINGLIO l), DVHAMMELIO m), WARGENTINO n), BYCHOLZIO o) et aliis compluribus valde commendantur.

Quas hactenus commemorauimus rationes, eae spectant duntaxat ad aerem corruptum ex aegrorum cubiculis ejiciendum, et atmosphaericum, i. e. meliorem ac liberiorem in ea inducendum. Sed sunt etiam adminicula, quibus aer in cubiculis inclusus directe et quasi immediate melior reddi possit.

Efficacissima aerem in aegrotorum cubiculis corrigendi ratio, si perfecta ejus renouatio non habeat locum, ab ALDERSONIO p) et BYCHOLZIO q) haec esse dicitur, vt vasa, aqua calida

*) Inprimis si iuxta fornacem aut caminum constituta illa sunt. Quoniam enim hic loci aer propter maiorem calorem magis tenuis est, quam in locis remotioribus, iste irruenti per canales seu foramina illic applicita, aeri minus resistit, vel quod idem est, hujus introitum magis adiuuat. Qua de causa STRACKIUS suadet, hos canales, quos *adducentes* (Einhaucher) nominat nec non illos, aeri ex cubiculo exterminando aptos et ab isto viro *reducentes* (Durchhaucher) dictos, in camino ipso constituere, vid. ej. orationem: de nouandi ratione et purum reddendi aerem intra Nosocomia carceresque 1770.

l) Vid. Philosophical Transactions Vol. XLVIII. p. 42.

m) Histoire de l'academie royale des sciences, année 1748. Memoires, p. 1.

n) Kongl. Svenska Velenskaps Academiens Handlingar 1757. Vol. XV II.

o) Vid. ejus Bemerkungen über die verdorbene Luft in Gefängnissen, Zuchthäusern, Spitalern etc. und die Verbesserung dieser verdorbenen Lustarten, Erfurt 1794.

p) Vid. Versuch über die Natur und Entstehung des Ansteckungsgiftes bey Fiebern, von JOHANN ALDERSON, a. d. Engl. überf. und mit Anmerk. versehen von D. BYCHOLZ.

q) Vid. l. c. p. 17. 18. 19.

lida repleta, in illis ponantur, aut, quod adhuc melius sit, vt aqua calida ex vno vase in alterum fundatur, donec facta sit frigida. Putant nempe isti viri, aquae calidae effluvia maiori vi ab aere attrahi, corporum aegrotorum exhalationibus, hasque idcirco praecipitari. Sed, vt praetermittam, aliam causam, eamque magis luculentam, adferri posse, quampropter aquae calidae vapor aerem emendet, quoniam nempe aer dephlogisticatus, aliquam aquae purae partem, secundum recentiorum physicorum placita, constituens, ex illis euoluitur: planum est atque perspicuum, neque omni tempore, neque in omni morborum genere, hanc aerem corrigendi rationem loeum habere posse.

Magis itaque commendanda haec est ratio, qua carbonibus candentibus adspargitur nitrum, quippe quod, cum itidem aerem dephlogisticatum contineat, igni expositum, istum finit exire. Sed quoniam magnesium vitriariorum vilioris pretii est nitro et simul plus aeris vitalis s. dephlogisticati continet, jure ad hoc consilium nitro illud praefendum est r).

Acetum in aegrotorum cubiculis sparsum, etsi multis ex illis, tamen non omnibus aptum est. Namque iis, qui tussi, asthmae, phthisi pulmonali, laborant, experientia duce, nequaquam conuenit.

Ad aerem corruptum corrigendum magnam quoque habent vim frondes arborum et plantarum, neque suauiem, neque grauem odorem spargentium, in conclauibus locatae. Namque ejusmodi plantae interdum, inprimisque si luci solari expositae sunt, non modo aerem dephlogisticatum emittunt, verum etiam aerem phlogisticatum et fixum attrahunt ac resorbent.

At vero ad aerem integrum et salubrem in aegrorum cubiculis seruandum requiritur etiam, vt omnia ea, quae illum possint inquinare ac peruertere, arceantur, et, quam primum extiterint, statim remoueantur. Itaque omnis generis excrementa aegrorum, vt et lintea, quibus isti aut ad contegendum, aut ad purgandum corpus vsi sunt, ne per exiguum quidem

C 2

tem-

r) Vid. Sig. FF. HERMSTAEDT physikalisch-medizinische Versuche und Beobachtungen, B. 2. Berlin 1789.

temporis spatium in cubiculis relinquuntur. Igitur matulae ac lasana, quibus aegri opus habent, statim post eorum usum ex cubiculis efferenda, ne effluuiis suis aerem corrumpant. Fasciae etiam ac lintea carpta, quibus in vulnerum vlcerumque curatione chirurgi vtuntur, sicubi pure aut sanie contaminata sint, itidem ex cubiculis confestim eliminanda. Immo ne vasa quidem, alimentorum reliquias continentia, in aegrorum cubiculis relinqui debent. Omnia denique odoramenta, v. c. plantae ac flores, siue suauem, siue grauem odorem exhalantes, ab illis arceda sunt.

Vt non modo cubiculorum pauimenta et lectorum fulcra, verum etiam latrinae, saepius purgentur et abluantur, cum munditiae studium, quod et Nosocomiis magnae commendationi est, suadet, tum horum salubritatis serua cura efflagitat.

Curandum etiam est, vt latrinae cum flumine, aut saltem, ope canalium vel spiraculorum, cum aere libero communicent, et, quae continent excrementa, ea saepius exhauriantur, ne ipsorum effluuia Nosocomii salubritati aduersentur. Qua de re quoque conuenit, illas a cubiculis satis esse remotas. Ex dictis patet, et in his Nosocomii cubiculis, quae sani homines inhabitant, munditiei studium minime negligendum esse; quod quidem maxime colendum est ab iis, qui aegris famulantur.

Satis dictum est de conseruanda aeris in Nosocomiis salubritate.

§. VII.

De cura quoad necessariam suppellectilem.

Supellex in Nosocomio quouis necessaria, comprehendit lectos, vestimenta, indusia et alia linteamenta, vasa ad cibum et potum capiendum apta, mensas, sellas, imprimis tales, quae aegrorum et conualescentium quietem magis adiuuant, nempe acclinatorias, porro, vasa ad materiam excretam excipiendam facta, matulas et lasana, nec non uasa, ano, foecum excipiendarum ergo immediate applicanda; deinde, talia vasa, quae ad sanguinem, e vena missum, excipiendum comoda sint notis-
que

que excepti illius quantitatem declarantibus insignita, nec non instrumenta quae ad scarificationem requiruntur, porro, vitra vrinaria, instrumenta ad clysteres, etiam tales, qui ex herbae Nicotianae fumo constant, applicandos, deinde vasa ad balnea varia idonea, sedilia, lora et cingula, ad furiosos, siue phreneticos, siue maniacos, coercendos fabricata, et tandem mensam, in qua aegroti lithotomiam aliasque operationes chirurgicas grauiores subituri, supini collocari et commode firmari possint.

Necessè itaque est, ut Nosocomii praefecti et curatores hujus suppellectilis tum justae copiae, tum bonitati, omni studio et diligentia prospiciant. Videt autem vnusquisque, per harum pagillarum spatium mihi neutquam licere in exponenda ista suppellectili diutius versari. Et quod variorum aliorum instrumentorum non fecimus mentionem, excusatos nos habebunt ii, qui cogitabunt, per se patere, etiam nobis non monentibus, in Nosocomio bene instituto suppetere debere cum instrumenta ad graues et arduas operationes chirurgicas necessaria, tum varias res ad vitae commoditatem spectantes. Volo tamen quaedam, ad lectos pertinentia, hic proponere, quoniam haec res omni attentione digna est.

Et primo quidem quod attinet ad stragula, minime ferendum est, ea plumis esse referta. Etenim hae, tempore progrediente, prauam indolem contrahunt, quod eo fit celerius, eum corporum aegrotorum effluuia, eaque saepius pessima, istarum corruptionem haud parum promoueant. Sed debent potius haec stragula pilis variorum animalium, praecipue equorum, et materia lanea constare, infima autem eorum, impensis parcendi gratia, non nisi stramine. Supremum, i. e. quo corpus tegitur, constet ex materia lanea, linteo conclusa, sitque pro aegri constitutione, et morbi, quo affigitur, natura, plus minus leuis. Media culcita in qua nempe corpus immediate decumbit, sit animalium pilis diffusa et linteo contexta. Ex eadem materia paretur puluinar capiti subdandum. Est autem luculentum, haec omnia saepius aeri libero exponenda, quin eluenda planeque purganda esse; et igitur requiri, vt satis magna

magna fragulorum copia in Nosocomio suppetat, quo nempe alia cum aliis possis commutare. Quam quidem fragulorum alternationem, pro aegrorum, in ipsis cubantium, conditione, plus minus saepe esse repetendam, aequè apertum est. Proximum est dispicere, an singuli aegrotantes in cubilia singula reponi debeant, an plures in vnis lectis cubare licitum sit. Ego vero neminem vel mediocriter medicinae gnarum et humanitatis sensu imbutum fore existimo, quin Nosocomiorum, quae multos aegrotantes in paruis cubilibus cumulant, exempla perhorrescens, singulis singulos lectos sternendos esse censeat. Nam vel sanorum hominum valetudini magis conuenit, solos, quam cum alio vel pluribus hominibus, cubare, cum omnis pulmonum et cutis halitus vtut ex sanissimis corporibus promans, aerem contamineat et insalubriorem reddat. Quid igitur de aegrotis dicamus? quorum exhalationes, ab impuris corporibus profectas pestilentiore esse apparet. Vt taceam, aegrotos in lectis cumulos, sibi mutuo nauseam creare, qua animi affectione corporis valetudinem grauissime affligi certum est.

Lectorum fulcra ex ligno satis duro struenda sunt, nisi ferri, quae omnium optima materia est, impensam ferat aerarium.

Sic etiam maxime congruum, lectos tum inter se, ne alter aeger alteri suis exhalationibus noceat, tum a muro, vt eos possis circumire, satis remotos esse, nec non a fornace aut camino, ne vllus nimio calore offendatur.

An conopeis lecti circumdandi sint, dissentiunt auctores, quippe quorum alii ea commendant, alii rejiciunt. Meo quidem iudicio sic dicti parietes portatiles iis praeferendi, cum conopea aerem stagnantem retineant eumque, si quid spurcietie illis adhaeserit, contamineat. Easdem ob causas suadendum est, vt parietes portatiles non, nisi res postulet, explicentur et circum aegrorum lectos ducantur, etiam necesse vt saepius purgentur. Ex quo intelligitur, in cubiculo, vbi v. c., quinque vel sex aegri deprehendantur, unum tantum ejusmodi parietem, ad summum duos requiri.

Cuius

Cuius etiam lecto adjungenda fella lignea et ad pedes aegroti tabula in qua medicamina, alimenta etc. collocentur. Singuli lecti numeris adscriptis, commoditatis causa notandi sunt.

S. VIII.

De aegrotorum in Nosocomiis victu et curatura.

De aeris puri et incorrupti utilitate deque variis eum integrum ac salubrem in Nosocomiis seruandi viis, jam disputauimus. Nunc exponamus quatenam in Nosocomiis alimenterum genera aegris praebenda sint, et quae omnino ipsis habenda curatura.

Clarum autem est atque perspicuum, in tam variis morbis tanque diuersis, quibus hominum genus et igitur etiam in Nosocomia suscepti aegri solent affigi, non vnam eandemque victus rationem, nec omnino eandem aegrotis curaturam adhiberi posse, sed illam aequae atque hanc valde multiplicem esse oportere. Attamen non modo in victu, sed etiam in curatura aegrotorum vniuersa simplicitatis quaedam ratio habenda. Nam in tali domo, quae magnum aegrorum numerum continet, non singulis illorum satis exquisitam et quasi delicatissimam curam haberi posse, sed, vt ita dicam, normam quandam generalem, in tractandis aegris sequendam, vel, quod idem est, magis ad diuersa corporum et morborum genera ac species, quam ad singula indiuidua et infinitas quas morbi pro temperamenti, idiosyncrasiae et aliarum rerum diuersitate induunt, formas, respiciendum esse, facile intelligitur.

Praecipue vero in his rebus attendendum est ad principem illam morborum differentiam, qua nempe in acutos et chronicos dispeccuntur. Alio enim modo his laborantes, alio illis afflicti, tum quoad cibum et potum, tum quoad usum ceterarum rerum non naturalium, tractandi sunt. Iis nempe, quos acutus morbus inuasit, talia praebenda cibi potusque genera sunt, quae motus vitales vltra modum excitatos et quasi aestuantes moderantur, humorum orgasimum temperant, nimiam eorum in putredinem propensionem, siue a virium impetu pro-

fectam

fectam, siue ab harum languore et humorum pueritate, creatam, coercent et vario materiae morbificae generi omninoque variae humorum prauitati resistunt. Itaque alimentis ex regno vegetabili depromptis maximam partem in his morbis vten- dum est. Saepe abstinencia ab omnibus fere alimentis solidis in initio ac vigore huiusmodi morborum, natura ipsa duce, valde commendanda. Sic etiam quies tum animi tum corporis quamplurimum ad istorum impetum frangendum confert. Quare summopere cauendum est, ne eiusmodi aegri quacun- que demum animi commotione rapiantur. Namque animi motus turbulenti vel sanissimis hominibus, nedum morbis acutis laborantibus infesti, immo pestiferi sunt. Cum vero in mor- bis acutis vitae vires mox nimis impetose ac turbulenter, mox, etsi satis valide, tamen nimis inconcinne inordinateque agant, mox tandem, aequae ac in chronicis, suppressae aut languentes ac torpidae deprehendantur: apparet, non in omnibus morbis acutis, nedum in quouis eorum stadio, eadem cibi potusque genera adhibenda esse, sed modo admodum parce nutrientia, et non nisi ad vitam sustentandam ac humorum iacturam reparandam idonea, modo calidiora, roborantia, et quae vires refocilliant, requiri. Eadem aeris ratio est. Nunc enim frigidiusculus, nunc paulo calidior, nunc siccus, nunc paululum humidus, vno verbo modo sic, modo aliter comparatus mor- bis acutis correptis magis conuenit. Sed de aeris salutaris et aegrotis apti cura iam paragrapho sexta disputauimus — Eadem quoque ratio est vsus ceterarum rerum non natura- lium. — At facile perspicitur, morborum acutorum, vt et corporum aegrotantium aliarumque rerum, v. c. consuetudinis diuersitatem nobis non permittere, vt certas et ad omnis generis morbos acutos, in omnibus ipsorum stadiis rite tractandos quadrantes regulas hic stabiliamus, sed medicorum et chirurgorum in Nosocomiis artem exercentium iudicio relinquendum esse, vt decernant ipsi, quae in hoc, illoue morborum istius classis genere victus ratio, quique ceteris rebus non naturali- bus vtendi modus locum habeat.

Quod

Quod attinet ad morbos chronicos, in vniuersum hoc notandum est, in his tales cibos et potus suppeditandos esse, qui vitae vires, quippe quae in hac morborum classe torpidae ac inertes deprehenduntur, excitant, variam humorum acrimoniam prauitatemque emendant et expellunt, ac solidarum partium tonum restituunt. Plerumque aer siccus et modice calens in his morbis magis conueniens est, quam oppositis proprietatibus instructus. Nam plurimi eorum a transpiratione suppressa ortum suum traxerunt, in aliis ista functio, qua vix vlla ad corporis vigorem sustentandum magis valet, admodum languida est, omnes denique ea aucta facillime profigantur. Atqui nihil fere magis ad transpirationem suppressam restituendam, languentem promouendam augendamque idoneum est, quam aer siccus et calidus. Et quemadmodum hominibus morbo acuto decumbentibus quies, sic chronico afflictis motus et agitatio corporis magis opitulari solet. Nam corpus sedulo exercendo ipsius vires excitantur, animus redditur hilaris, et hac duplici de causa transpiratio promouetur atque sustentatur. Quocirca etiam curandum est, vt ne eiusmodi morbis afflictis, aut somno, in quem saepe admodum procliues sunt, aut talibus animi affectionibus quae corporis animique vires deprimant atque debilitent, vt moerori, tristitia, nimis indulgeant. Sed quoniam morbi chronici magis adhuc inter se differunt, quam acuti, minus nobis hic licet constituere, qui cibus, qui potus quaeque omnino cura singulis illorum generibus ac speciebus maxime conueniant. Adjungamus itaque tantum quaedam ad Nosocomii famulitium spectantia.

Aegrorum custodia nullis nisi corporis et mentis valetudine gaudentibus, probis, sincero ac minime obstinato aut moroso, constanti tamen animo instructis, demandanda est. Officia enim ab hominibus isto munere perfurgentibus, diligenter praestita, plurimum valent ad aegrorum salutem restituendam, plus forte, quam ipsorum medicorum et chirurgorum solertia. Iam quaestio oritur, viri, an foeminae aptiores ad hoc munus censerent merito queant? Meo iudicio conferendum id est foeminis, quae viros plerumque misericordia, indulgentia, munditiae studio

D

ante

antecellunt, vt alias causas, quibus sententiam meam confirmare possem, praetermittam. Quod numerum hoc munus obuentium attinet, facile intelligitur, eum numero aegrotorum debere esse accommodatum. Secundum plurimorum auctorum sententiam duodecim famuli aut famulae ducentis aegris tribuendae, quorum vices alternent. Iam vero vt hi vel hae munere suo rite solliciteque fungantur, videant ac studiose curent medicus atque chirurgus. Illorum enim diligentia, vt horum studia adiuuat, ita negligentia iis est obstaculo.

§. IX.

De Nosocomiorum praefectis et curatoribus.

Quemadmodum res priuatorum patrisfamilias foecordia et negligentia pessumdari solent; ita Nosocomia ex eorum qui praefecti illis sunt negligentia, imprudentia et cupiditate damna grauissima patiuntur. Propterea nullis nisi probis, sapientia et vigilantia praecellentibus viris huiusmodi domuum cura demandanda est. Etenim si illis virtutibus carent, ab his, qui suis officiis non faciunt satis, facile possunt decipi; improbi autem et fraudulentum cupiditate et auaritia ducti non modo aegrotorum commoda negligunt, verum etiam ex illorum damno turpe lucrum quaerunt. Istorum autem virorum officia explicare inutile foret, cum nomen iam ipsorum ea denotet. Quis enim non perspiciat, illos id debere agere, vt medici, chirurgi, horumque adiutores, tum parabolani, alique Valetudinarii ministerio adscripti officiis suis rite perfungantur; porro, prospicere, ne cibis, medicamentisque idoneis aegroti fraudentur, vt omnia bene ordinata sint, curare; denique reditus impensasque rationibus inferre.

§. X.

De medicis et chirurgis Nosocomiorum.

Nunc venimus ad enumerandas explicandasque cum animi tum corporis facultates, quibus medici et chirurgi, in Nosocomio artem exercentes, instructi esse debeant. Ante omnia inge-

ingenio, doctrina et artis usu sint spectatissimi; deinde sensibus externis, imprimis nobilioris generis, visu nempe, auditu, tactu, sat acutis praediti, et omnino bona utentes valetudine; porro intrepidi, continentes, casti, sobrii, misericordes et comes. Virtutis enim laus omnis, ut recte ait *Cicero*, in actione consistit. His animi, et corporis facultatibus ornati valebunt ad tot tantaque munera, quot quantaque ipsis incumbunt, explenda. — Sed medicorum et chirurgorum numerus aegrotorum numero, morborumque, quibus affliguntur, conditioni debet esse aequae accommodatus atque numerus parabolanorum. Medicus nempe non potest plus centum et quinquaginta aegros, acutis morbis laborantes bene curare, neque plus trecentos ex his, qui chronicis detinentur. Chirurgus vero ad summum viginti aegros morbis externis, imprimis grauibus affectos quotidie rite tractare valet, idque eo magis, cum vel internis correpti ejus auxilium saepius postulent.

§. XI.

De medicamentorum pro Nosocomiis delectu.

De medicamentis, quae in Nosocomiis in usum vocari debeant, nihil opus est dicere, praeter hoc, si delectus locum habeat inter pretiosa, et quae minoris sunt pretii, haec, pecunias parcendi ergo esse adhibenda; alias, si a nullis nisi pretiosioribus morbi leuamen expectandum sit, his viliora non substituenda esse, quorum inertia, cum nihil aegrotis profutura essent, morbi traherentur, decepta turpi spe lucri, quod avaritia aucupabat. Quae omnia ut recte peragantur valetudinariorum praefecti curare debent.

§. XII.

Convalescentium cura.

Denique accedamus ad curam convalescentium, quae quidem eo reedit, ut ab aegrotis, iis praecipue, quorum morbus est contagiosorum genere est, sejungantur, ideoque propria habeant cubicula; deinde, ut, si tempestatis ratio permittat, in horto

aut area subdiuali, Nosocomio adjunctis, interdum deambulent, corpusque moderate exerceant, idque agitando, varia objecta contuendo tractandoque, animo, cujus in restituendam aequae ac conseruandam sanitatem ingens est potestas, hilaritatem adferant, digerendique instrumenta reddant aptiora, non modo ad appetenda, verum etiam, quod caput rei est, ad rite subigenda alimenta. Vt vires tum vniuersi corporis, tum praecipue digerendi instrumentorum restaurentur; etiam medicamentis sic dictis roborantibus atque stomachicis opus esse, per se patet. Quamuis vero, vt alimentorum appetitus conualescentibus redeat, eique satisfiat, curandum variis modis est, tamen etiam cauendum, ne vires coctrices, nimio cibo, appetitui eique haud raro luxurianti quasi, suppeditato, debilitentur, atque ita aut morbus jam fugatus, redeat, aut alius conualescentem corripiat; quod quidem malum, cum in corpus antecedenti morbo jam labefactatum incidat, vtplurimum peius est priori.

Epilogus.

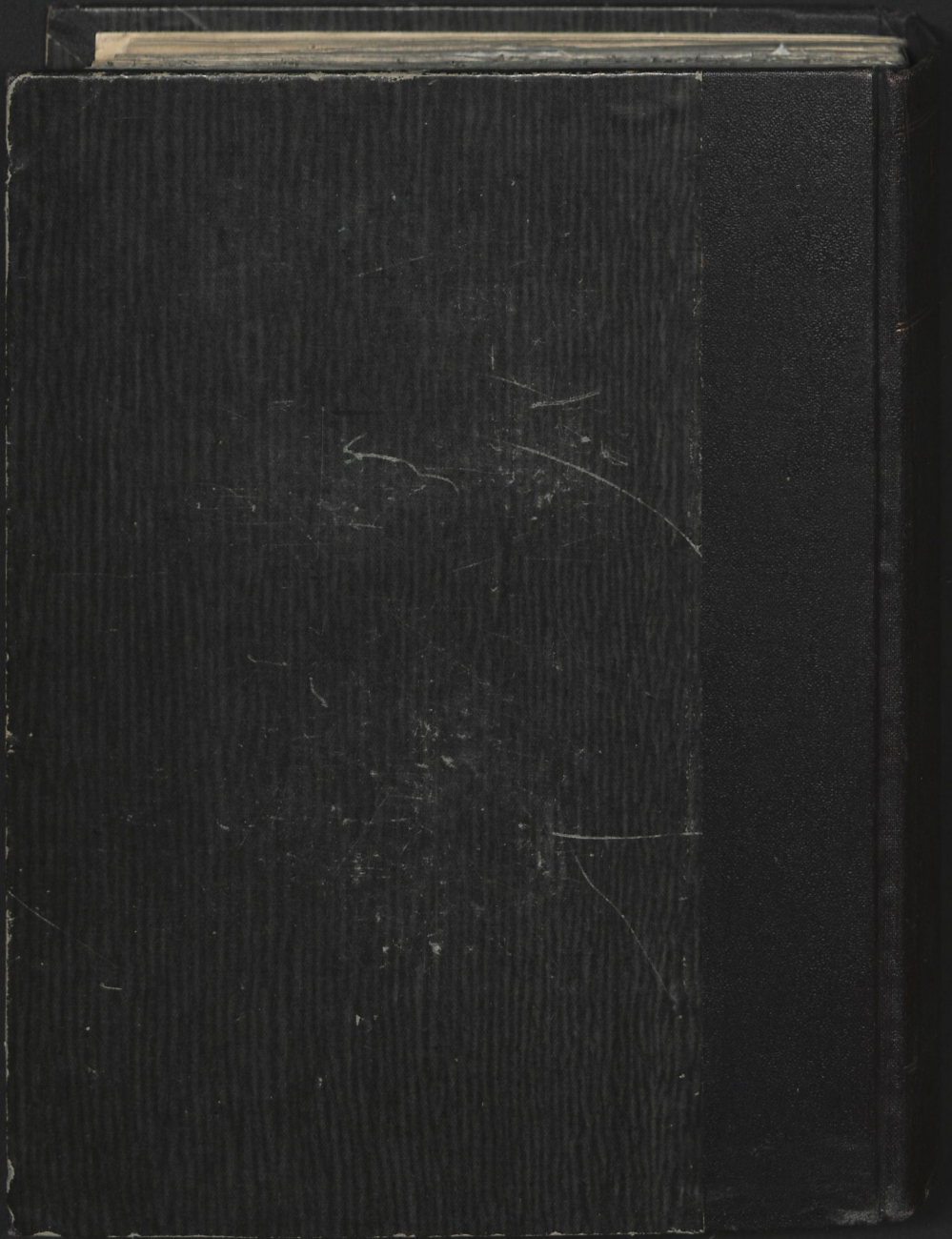
Haec sunt, quae volui dicere de Nosocomijs ciuicis. Sentio equidem ipse, quam manca et imperfecta sint de hoc grauissimo argumento, et rerum publicarum gubernatorum attentione dignissimo, a nobis proposita. Sic v. c. exempla rite institutorum Nosocomiorum plane nulla attuli. Sed vero explicatius atque diductius de eodem isto argumento disputare vetabat ejusmodi opusculorum, quale hoc meum est, modulus, et doctius atque summorum illorum virorum personis magis dignum id ipsum efficere, non permittebat mearum virium tenuitas.

ULB Halle 3
003 067 572

TA-01

1795, 22

DE
RITE INSTITVENDIS
NOSOCOMIIS CIVICIS.

SCRIPSIT

ET

SVMMOS ARTIS MEDICAE HONORES

IMPETRANDI CAUSA

GRATIOSI MEDICORVM ORDINIS AVCTORITATE

PRAESIDE

D. IOANNE GOTTLOB HAASIO

ANATOM, ET CHIRVRG. PROF. PVBL. ORD. FAC. MED.
SENIORE REL.

A. D. V. Jun. MDCCCXCV.

AD DISCEPTANDVM PROPOSVIT

AVCTOR

FRIDERICUS AUGUSTUS
WAGNER

DRESDENSIS

MEDICINAE BACCALAVREVS.

LIPSIAE

EX OFFICINA RICHTERIANA.